

РОЗДІЛ 2

МИТНО-ТАРИФНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ОЦІНКА МИТНО-ТАРИФНОГО ЗАХИСТУ

2. 1. Мито як інструмент митно-тарифного захисту економіки

Митно-тарифна політика будь-якої країни, повинна виконувати низку завдань серед яких, крім забезпечення необхідного рівня доходів державного бюджету є забезпечення певного рівня захисту національних підприємств, які здійснюють переоснащення виробництва, його раціоналізацію, реструктуризацію, впроваджують нові методи управління з метою підвищення конкурентоздатності вітчизняних товарів на світовому ринку та створення рівних умов для конкуренції вітчизняних та іноземних товаровиробників.

Одним з основних інструментів митно-тарифної політики є митні тарифи – в сучасних умовах – ввізне мито, ставки якого зведені у митних тарифах.

Протекціоністська (захисна) функція мита, насамперед, реалізується через так званий ціновий ефект – запровадженням ввізного мита призводить до подорожчання імпортованих товарів та дає змогу вітчизняному товаровиробнику скористатися ціновою перевагою і розширити можливості для виготовлення та реалізації ним аналогічної продукції. Ефективність тарифного захисту обумовлюється тим, наскільки сформованим є захисний механізм митного тарифу.

Знижуючи чи підвищуючи ставки у митному тарифі, країна завжди ризикує: у першому випадку – отримати перенасичення внутрішнього ринку імпортованими товарами, що призведе до зменшення національного виробництва таких товарів, а у другому – завести країну у глухий кут міжнародної економічної ізоляції¹⁷. Тому завжди необхідно проводити виважену митно-тарифну політику і зважати на власні економічні інтереси.

Структура митних тарифів у багатьох країнах забезпечує захист інтересів насамперед вітчизняних виробників готової продукції, не перешкоджаючи при цьому ввезенню сировини, напівфабрикатів та комплектуючих. При цьому для захисту вітчизняних товаровиробників готової продукції і стимулювання ввезення сировини і напівфабрикатів

¹⁷ Дьяченко О. В. Економічна природа митного тарифу та його функції / О. В. Зубко О. В. Дьяченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Вип. 1(1). – С. 177.

використовується деталізована диференціація ставок мита залежно від товарних груп і конкретних виробів з врахуванням потреби в імпорті, рівні національних і світових цін, яка дає змогу застосовувати принцип тарифної ескалації – підвищення рівня митного оподаткування товарів у міру зростання ступеня їх обробки продукції¹⁸. Чим вищий відсотковий ріст ставки мита по мірі просування товару від сировини до готової продукції, тим вищий ступінь захисту виробників готової продукції від зовнішньої конкуренції, тобто ступінь ескалації залежить від рівня ефективності переробки сировини.

Принцип ескалації – це принцип побудови митного тарифу, що базується на понятті порівняльної конкурентоспроможності сировинних і готових виробів¹⁹. При прийнятті економічного рішення виникає ситуація, коли ввезення сировини і, наприклад, замовлення на виробництво всередині країни є істотно вигіднішими, ніж ввезення оброблених або готових виробів. Виходячи з цього принципу, рівень тарифного захисту ринку можна підвищити не тільки збільшуючи ставку мита на товари, але й знижуючи їх на сировину і напівфабрикати, що використовуються у виробництві відповідного товару, тобто збільшуючи різницю між ставками.

Використання принципу ескалації в міжнародній торгівлі між розвиненими країнами, країнами, що розвиваються та найменш розвиненими країнами дозволяє закріплювати сировинну орієнтацію країн, що розвиваються, і найменш розвинених країн і стримувати їх розвиток, сприяючи зберіганню лідерства

На сучасному етапі науково і економічно обґрунтовані ставки ввізного мита повинні сприяти підсиленню конкурентних позицій держави на міжнародному ринку та визначатися не доходами держави, а рівнем доданої вартості в конкретній галузі економіки, що захищається, тобто встановлення мита повинно сприяти перерозподілу доданої вартості від іноземних товаровиробників до національних, що можливо лише при розвитку вітчизняного виробництва, реалізації принципу тарифної ескалації та заохоченню імпорту високотехнологічного обладнання.

Реалізація захисної функції мита заснована на перерозподілі доданої вартості від іноземних товаровиробників на користь національних. Таким чином, загальний рівень тарифного захисту в галузі визначається додатково забезпечуваною величиною доданої вартості.

¹⁸ Гребельник О. П. Митна справа: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 138.

¹⁹ Дьяченко О. В. Зубко О. В. Економічна природа митного тарифу та його функції / О. В. Зубко О. В. Дьяченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Вип. 1(1). – С. 180

Однак будучи частиною ціни товару мито не повинно перевищувати певної допустимої межі. Вилучення через податки великих сум новоствореної вартості може сповільнити або повністю припинити процес розширеного відтворення, що штовхає підприємства до незаконної діяльності²⁰.

Ввізне мито відображає той додатковий дохід, який повинен був би отримати імпортер іноземного товару, придбаного на світовому ринку за нижчою ціною, ніж та, за якою аналогічний товар може бути реалізований вітчизняним виробником. Джерелом цього доходу є частина новоствореної вартості, призначена для задоволення потреб у відповідному товарі. Якщо ж товар призначений для задоволення цієї потреби, зроблений вітчизняним виробником, то здійснюється обмін новоствореною вартістю різних вітчизняних виробників. У разі задоволення такої потреби за рахунок імпортного товару новостворена вартість призначена для задоволення цієї потреби, розподіляється на користь імпортера (у якого вона вилучається повністю або частково на користь держави через митні платежі). Таким чином, держава акумулює в себе частину новоствореної вартості, яка утворилася внаслідок того, що потреба була задоволена дешевшим іноземним товаром, а частина виробничих ресурсів на задоволення цієї потреби вивільнилася. Державі вигідно раціонально використовувати цю економію, тобто спрямовувати її на прискорення соціально-економічного розвитку країни. Оскільки в процесі імпортозаміщення було вивільнено частину трудових і матеріальних ресурсів, ця частина має ефективно вкладена у виробництво інших, більш доцільних для виробництва всередині країни товарів. Це багато в чому залежить від кваліфікації вивільненої праці та матеріально-речового складу вивільнених ресурсів. Якщо ж ці ресурси вивільнені з найбільш ефективних сфер, наприклад таких, де застосовуються високі технології, то, природно, не можуть бути спрямовані в ще більш ефективні сфери, а будуть трансформуватись в менш ефективні або вилучатися з суспільного виробництва. Таке державне господарювання не може сприяти соціально-економічному розвитку країни²¹.

²⁰ Борисенко О. П. Особливості застосування митно-тарифних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О. П. Борисенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – № 4(11). – С. 44.

²¹ Борисенко О. П. Особливості застосування митно-тарифних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О. П. Борисенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – № 4(11). – С. 45–46.

Крім того, ввізне мито повинне вирішувати завдання захисту від несприятливого впливу іноземної конкуренції та одночасно забезпечувати позитивний вплив іноземної конкуренції щодо стимулювання підвищення якості товарів національних товаровиробників, зниження рівня витрат в галузях, використання прогресивних технологій і сучасних матеріалів.

2.2. Визначення номінального та фактичного (ефективного) рівня митно-тарифного захисту національних виробників

Як інструмент захисту національної економіки ввізне мито використовується багатьма країнами світу.

Як зазначалося вище, що із зростанням рівня ставки імпортного мита підвищується захист національних виробників внаслідок цінового ефекту на один і той самий товар вітчизняного та іноземного виробництва. Тому при аналізі наслідків від застосування ввізного мита необхідно з'ясувати, який рівень захисту воно забезпечує. Однак рівень митно-тарифного захисту готового виробу залежить не тільки від ставки мита самого готового виробу, але й від ставок мита на ті складові і матеріали, які імпортуються для виготовлення даного виробу. Тому розрізняють номінальну та фактичну (ефективну) ставки мита.

Загалом величина ставки мита – це кількісний показник, однак він не дає можливості повною мірою відстежити ефективність використання митного тарифу як інструменту державного регулювання економічної ситуації у сфері міжнародних економічних відносин. Так, якщо взяти номінальну ставку імпортного мита в розмірі 8%, то важко сказати, який функціональний ефект досягається при використанні даного виду митного тарифу, – протекціоністський, фіскальний чи регулятивний²².

Загалом, введення імпортного мита державою приносить додатковий вигравш виробникам продукції, яка конкурує з імпортом, і, отже, захищає їх інтереси. Однак для того, щоб об'єктивно оцінити рівень цього захисту, необхідно враховувати, що різні виробництва можуть бути технологічно взаємопов'язані, тобто захищаючи митом одну галузь, держава одночасно захищає і пов'язані з нею галузі виробництва (наприклад ті, що використовують її продукцію як сировину, напівфабрикат для подальшої обробки тощо). Тому фактичний рівень митно-тарифного захисту, якою

²² Гребельник О. П. Митна справа: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 131.

користується та чи інша галузь, може суттєво відрізнятись від того номінального, яким оподатковується конкуруючий імпорт

Номінальні митні ставки – це ті, що вказуються в митному тарифі. Вони дають тільки загальне уявлення про рівень митного оподаткування країни. Реальні ставки свідчать про реальний рівень мита на кінцеві товари і розраховуються з урахуванням усіх факторів, які впливають на процес формування митного тарифу, – співвідношення між цінами на внутрішньому та зовнішньому ринках, темпи зростання інфляції, погіршення чи покращання платіжного балансу, рівень митного оподаткування імпортованих комплектуючих та ін.²³

Відповідно до рішень СОТ рівень митного оподаткування продукції, наприклад, промислового виробництва у розвинутих країнах світу повинен становити близько 4%. Водночас зниження середнього рівня митних ставок не дає повного уявлення про рівень реального протекціоністського захисту внутрішніх ринків розвинутих країн.

По-перше, скорочення середнього рівня митних ставок може відбутись за рахунок ставок, що вже втратили своє торговельно-політичне чи економічне значення, незважаючи на те що ставки на «чутливі» товари залишаються високими.

По-друге, в умовах зближення рівнів продуктивності праці, витрат виробництва, внутрішніх і зовнішньоторговельних цін розвинутих країн навіть порівняно невисокі ставки митного тарифу можуть забезпечувати захист внутрішнього ринку.

По-третє, за невисокої номінальної ставки мита можна забезпечувати значний рівень протекціоністського захисту внутрішнього ринку за умови диференціації ставок мита на готову продукцію і сировину та напівфабрикати, які використовуються при її виробництві. Чим більшою буде різниця між цими ставками, тим вищим буде ефективний рівень тарифного захисту.

Фактичний рівень захисного мита імпортованих товарів розраховується, виходячи з розміру мита, яке застосовується стосовно імпорту комплектуючих. Розмір мита визначається як величина, на яку збільшується в результаті функціонування всієї тарифної системи створена в даній галузі додана вартість одиниці товару.

²³ Гребельник О. П. Митна справа: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 131.

Фактичний рівень захисту для галузі визначається як²⁴:

$$\frac{V_T - V_w}{V_w}$$

де V_w – додана вартість у галузі за умов вільної торгівлі;

V_T – додана вартість після застосування митного тарифу.

Реальний рівень захисту національної галузі, що конкурує з імпортом при використанні митного тарифу, розраховується за формулою:

$$\frac{V_T - V_w}{V_w} = t_A + P_C \left(\frac{t_A - t_C}{P_A - P_C} \right),$$

де P_A – світова ціна на товар;

P_C – світова ціна на комплектуючі;

t_A – ставка адвалерного мита на товар;

t_C – ставка адвалерного мита на комплектуючі

Фактична (ефективна) ставка мита є показником реального рівня захисту, що надається вітчизняним виробникам, які конкурують з імпортними товарами. Вона визначає загальне збільшення внутрішньої виробничої діяльності (додана вартість) завдяки існуючій тарифній структурі порівняно із ситуацією вільної торгівлі. Ефективна ставка визначає, наскільки дорожчим може бути внутрішнє виробництво порівняно із закордонним виробництвом, залишаючись при цьому конкурентоспроможним на ринку.

Розрахунок фактичної (ефективної) ставки мита як фактичного рівня митного захисту T_e здійснюється за формулою²⁵:

$$T_e = \frac{T_n - A \cdot T_{im}}{1 - A}, \quad (2.1)$$

де T_n – номінальна ставка мита на імпорт кінцевого продукту;

T_{im} – номінальна ставка мита на імпортовані компоненти;

A – частка вартості імпортованих компонентів у вартості кінцевого продукту.

²⁴ Гребельник О. П. Митна справа: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 216.

²⁵ Гребельник О. П. Митна справа: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 218.

Відповідно, для розрахунку допустимої частки імпортованих компонентів у виробі при певних зовнішніх умовах (рівнях ставок мита) використовується формула:

$$A = \frac{T_n - T_e}{T_{im} - T_e} \quad (2.2)$$

З формули (1) випливають такі висновки²⁶:

– Якщо при виробництві кінцевої продукції не використовувались імпортовані компоненти ($A = 0$), то фактичний рівень захисного тарифу дорівнює номінальному ($T_e = T_n$).

– Якщо ставка імпортованого мита на кінцеву продукцію і на імпортовані компоненти однакова ($T_n = T_{im}$), то фактичний рівень захисного тарифу знову ж таки дорівнює номінальному $T_e = T_n$.

– Якщо ставка імпортованого мита на кінцеву продукцію більша за ставку імпортованого мита на імпортовані компоненти ($T_n > T_{im}$), то ставка фактичного рівня захисного тарифу більша від номінальної $T_e > T_n$, і навпаки.

– Ставка фактичного рівня захисного тарифу (T_e) зростає в міру збільшення частки імпортованих компонентів кінцевої продукції (збільшення коефіцієнта A).

– Ставка фактичного рівня митного тарифу T_e знижується в міру зростання тарифу на імпортовані компоненти (T_{im}), і навпаки.

– У випадку, якщо ставка мита на імпортовані компоненти значно перевищує ставку на кінцеву продукцію, номінальна ставка імпортованого мита може бути як додатною, так і від'ємною.

Розрахунок фактичного рівня митного тарифу необхідно здійснювати не тільки при митному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, а й при виробленні ефективної торговельної політики. Так, у разі захисту вітчизняних виробників національної продукції ставка імпортованого мита на готові вироби має значно перевищувати ставку мита при імпорті напівфабрикатів. Якщо ж необхідно захистити сектори економіки, що виробляють проміжну продукцію, і при цьому стимулювати конкуренцію в секторах, які виробляють готову продукцію, то встановлюється високе імпортоване мито на напівфабрикати, внаслідок чого номінальна ставка тарифу на готову продукцію буде мати більш низький, а інколи й негативний рівень діючого тарифного захисту.

²⁶ Гребельник О. П. Митна справа: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 218.

Розрахунок фактичного рівня митно-тарифного захисту дозволяє побачити, кого саме захищає митний тариф і, отже, дозволяє приймати правильні рішення в галузі зовнішньоторговельної політики, роблячи її більш селективною, що захищає одні галузі і стимулює конкуренцію в інших.

Саме фактичний, а не номінальний рівень митного тарифу є предметом переговорів при укладанні угод чи виникненні торговельних конфліктів між країнами. Загалом номінальна ставка мита важлива для споживачів, оскільки відображає зростання ціни товару з врахуванням ставки мита), а фактична ставка важлива для виробників, оскільки характеризує рівень захисту товару вітчизняного виробника, що конкурує з імпортом продукції.

Найпоширенішим способом співставлення і порівняння митних тарифів різних країн є розрахунок середньоарифметичної та середньозваженої ставки мита. Для розрахунку цієї середньої ставки крім митного тарифу необхідні дані митної статистики країни щодо імпорту, побудовані за тією ж номенклатурою та системою, що і митний тариф.

Середньозважена ставка ввізного мита – це відношення ставки на певний вид товару, помноженої на обсяг його імпорту, до загального обсягу імпорту всіх товарів²⁷.

Показники середньоарифметичної та середньозваженої ставки є взаємодоповнюючими і разом дають ширше уявлення про характер митної політики. Тому, при проведенні оцінки тарифного режиму країни доцільно розраховувати обидва показники. Їх порівняння може бути корисним при визначенні загальних характеристик обкладання ввізним митом у країні, зокрема це може бути зроблено на основі наступного алгоритму²⁸.

1. У випадку, коли показник середньоарифметичної ставки значно перевищує показник середньозваженої ставки, можна зробити висновок, що по певних товарних позиціях, ввезення яких з-за кордону регулюється за допомогою мита, обсяги імпорту значно скоротилися, що в свою чергу дозволяє робити такі припущення:

– ставки мита по товарних позиціях, частка у загальному внутрішньому споживанні яких і у кількісному, і у вартісному вимірі є значною,

²⁷ Указ Президента України «Про Концепцію трансформації митного тарифу України на 1996-2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ» від 06.04.1996 № 255/96 [Електронний ресурс] //Режим доступу з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/255/96>.

²⁸ Мартинюк, В. П. Митна система України та її фіскально-регулюючий потенціал / В. П. Мартинюк // Механізм регулювання економіки. – 2010. – N 3 (т. 2). – С. 87–88.

мали заборонний характер, що призвело до значного скорочення імпорту завдяки перерозподілу ресурсів у бік галузей, що виробляють імпортозамінники, або було викликано переходом легального імпорту «в тінь», тобто через здійснення контрабандного ввезення, яке не відбивається в офіційній статистиці;

– товарні позиції, ввезення яких з-за кордону регулюється за допомогою мита, мають достатньо високий коефіцієнт еластичності заміщення, таким чином реакція попиту на збільшення цін на імпортовану продукцію спричинила переключення на споживання товарів, вироблених на внутрішньому ринку;

– основні потоки товарного імпорту країни здійснюються в рамках преференційних торговельних угод.

2. У випадку, коли показник середньозваженої ставки навпаки перевищує показник середньоарифметичної ставки, можна припускати таке:

– по товарних позиціях, частка яких у загальному внутрішньому споживанні і у кількісному, і у вартісному вимірі значні, ставки мита є досить високими, але при цьому чинники внутрішнього економічного розвитку не дозволяють розвиватися імпортозамінюючому виробництву. Наприклад, в Україні відповідно до тверджень теореми Самуельсона-Джонса, яка пояснює розподіл доходів у результаті торгівлі, шляхом збільшення доходів власників чинника, специфічного для галузей, що конкурують з імпортом, відбулася концентрація ресурсів у кількох експортоорієнтованих галузях, і навпаки, їх відтягнення від галузей, що виробляють імпортозамінники. У результаті цього, задоволення внутрішнього споживчого попиту на товари довготривалого користування, не могло відбутися за рахунок національного імпортозамінюючого виробництва через відсутність відповідної виробничої бази разом зі слабкою інвестиційною активністю в даному напрямку;

– товарні позиції, ввезення яких з-за кордону регулюється за допомогою мита, мають коефіцієнт еластичності заміщення в інтервалі $(0, 1)$, зокрема критичний імпорт. Таким чином, незважаючи на збільшення цін на імпортовану продукцію, попит на неї не скорочується, або скорочується не пропорційно.

Різниця між середньоарифметичним та середньозваженим рівнями свідчить про ступінь диференціації ставок митного тарифу. Чим більший розрив, тим більше високих ставок встановлено за окремими тарифними позиціями і тим вище захисна функція тарифу.

Вплив митного тарифу на розвиток зовнішньоторговельних відносин та економіки країни у цілому вимагає виваженого підходу до встановлення рівнів ставок ввізного мита і врахування при цьому всіх можливих економічних, політичних та соціальних наслідків, а тому при розробці змін до митного тарифу доцільно детально аналізувати кон'юнктуру товарного ринку різних галузей економіки держави та відповідно до цього будувати систему методів захисту національного виробника.

2.3. Загальна характеристика економічних ефектів в процесі використання митно-тарифних інструментів

Для кращого розуміння сутності процесу адміністрування митних платежів необхідно розібратися в змінах, які виникають в економіці держави після збільшення (зменшення) ставок мита. Зміни в національній економіці викликані різними чинниками прийнято називати економічними ефектами. Після зміни форм і процедур митного адміністрування виникають ціновий, фіскальний, захисний, споживацький, торговельний ефекти, та перерозподілу доходу.

Економічні наслідки запровадження державою ввізного мита розглянемо на прикладі економіки малої країни, оскільки більшість країн світу є саме такими відносно світового ринку.

На рис. 2.1 лінія А позначає пропозицію деякого товару, лінія D – внутрішній попит, точка Т – ціна внутрішнього ринку (ціна рівноваги). При цій ціні вироблена і спожита кількість товару буде рівною. Ця ситуація може виникнути в автаркичній економіці.

За умов вільної конкуренції вітчизняної і імпортової продукції внутрішня ціна на товар встановлюється на рівні світової – це ціна в точці В. Світовою ця ціна є тому, що продавати товар нижче за світову ціну недоцільно, адже за цей товар на ринках можна отримати вищу, тобто світову ціну, а ціну, що перевищує світову, довго тримати не вдасться, оскільки конкуренти довідавшись, що в Україні товар продають дорожче, ніж в інших країнах, завезуть в Україну ці самі товари, але вже за світовою ціною.

За умов реалізації вітчизняного та аналогічного імпортного продукту (того ж сорту, з тими ж якісними характеристиками) за однією, світовою ціною, вітчизняне виробництво спроможне за такою ціною виготовляти тільки кількість, що пропорційна відрізку ВЕ, як диктує крива пропозиції вітчизняного товару. Але при цій ціні загальний попит на цукор в

суспільстві визначається кривою попиту, який пропорційний відрізку ВМ. Таким чином, відрізок ЕМ відображає кількість цукру закордонного виробництва, що імпортовані для повного задоволення попиту населення на даний вид продукції. Якби держава не здійснювала зовнішньоекономічну діяльність, а власна промисловість не спроможна виробити товару більше, ніж відображено на рис. 2.1 відрізком ВЕ, то величина ЕМ свідчила про розмір дефіциту в країні.

Відкрита ринкова економіка сприяє конкуренції виробників, веде до зниження цін на вітчизняні товари в умовах зростаючої конкуренції вітчизняного та закордонного виробництва.

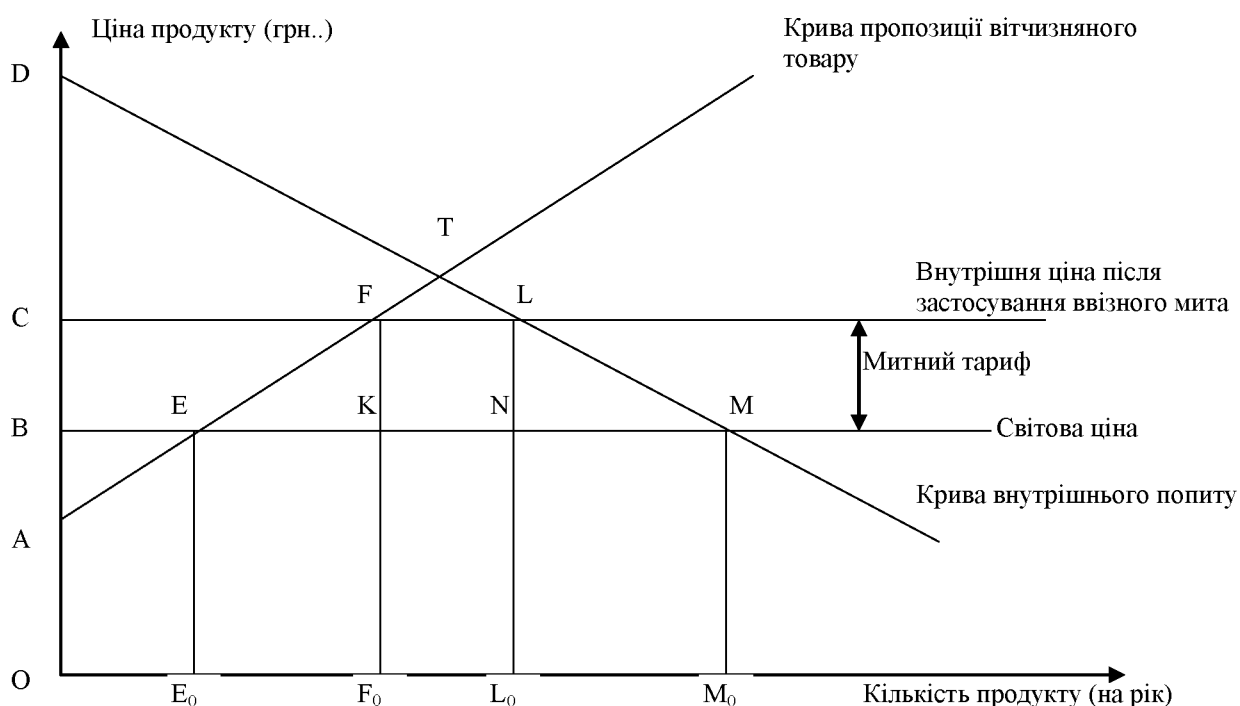

Рис. 2.1. Економічні ефекти від запровадження державою ввізного мита

Розглянемо цю ж ситуацію, але в умовах, коли держава вирішила застосувати ввізне мито на товар. Якщо ціна імпортованого товару до застосування мита дорівнювала В, за такою ж ціною змушені були реалізовувати аналогічну продукцію вітчизняні виробники. Тепер ціна імпортованого продукту підвищиться до С. Це пов'язано з тим, що імпортер цукру закордонному виробнику платить ту саму ціну, що платив раніше, але тепер він ще повинен сплачувати державі суму ввізного миту (ОС-ОВ). На вітчизняну продукцію ціна залишається попередньою. Але в нових умовах, коли на аналогічні за функціями та якостями імпортні товари ціна збільшується, а на вітчизняні залишається незмінною, відбувається зміна співвідношення попиту і пропозиції. Попит на

дешевший вітчизняний товар значно збільшується, а на імпорتنі зменшується. Імпорт починає скорочуватися. Це призводить до загального скорочення попиту на ринку відповідно до кривої попиту. За таких умов підвищуються ціни на вітчизняні товари і вітчизняний виробник одержує можливість збільшити виробництво своєї продукції. Національне виробництво зростає, а його продукція реалізується за підвищеними цінами. Але поки ціна на вітчизняну продукцію залишається нижчою, ніж на аналогічну імпорту, попит на вітчизняний продукт буде більшим, ніж на імпорتنий і його ввезення далі скорочуватиметься. При цьому ціна на вітчизняні продукти зростатиме до рівня ціни на імпорتنі в умовах дії ввізного мита. Далі підвищувати ціну на свою продукцію вітчизняний виробник не зможе, бо споживачі купуватимуть імпорتنий продукт, який виявиться дешевшим.

Таким чином, в умовах дії ввізного мита на товар його нова ціна встановлюється на рівні CFL як для вітчизняного так і закордонного виробника. За новою ціною імпорتنий продукт готові купити споживачі в кількості пропорційній відрізку FL, а вітчизняний – CF. В результаті введення імпортного мита загальна кількість споживачів у державі скоротилася з величини, що дорівнює відрізку OM_0 (BM) до величини OL_0 (CL), тобто споживачів товару в Україні стало менше на величину $OM_0 - OL_0 = L_0M_0$ (NM).

На даному графіка можна спостерігати ряд економічних ефектів, які спричинило введення країною імпортного мита:

Ціновий ефект – це збільшення ціни для внутрішніх споживачів внаслідок запровадження мита. В даному випадку споживачі країни виносять на собі весь тягар мита, оскільки зарубіжна ціна постачання залишається незмінною (зовнішня пропозиція є ідеально еластичною).

Фіскальний ефект – проявляється у збільшенні доходів бюджету в результаті оподаткування імпорту митом. Він обчислюється як обсяг імпорту країни після введення мита, помножений на розмір мита.

Змінюючи ставку ввізного мита, держава регулює кількісні показники імпорту, а одночасно і величину надходжень до бюджету. Адже, коли ввізне мито буде занадто високим і ціна імпорту досягне точки рівноваги попиту і пропозиції, тоді імпорт припиниться і оподатковувати митом буде нічого, а отже, бюджет нічого не отримає. Таке мито називають заборонним, тому що воно фактично забороняє мито. Якщо держава не ставить за мету заборонити імпорт, вона повинна встановити не заборонну, а регулюючу величину ставки мита, яка

підвищить ціну імпортного товару в межах між ціною до застосування ввізного мита і точкою рівноваги. З рис. 2.1 видно, що збільшення рівня ставки мита KF призводить до зменшення імпортних надходжень (зменшується FL). Якщо держава має на меті отримати максимальні надходження від застосування ввізного мита, вона повинна ретельно прорахувати розмір ставки ввізного мита KF, таким чином, щоб площа фігури FKNL була максимальною. З рис. 2.1 видно також, що частина загальних втрат споживачів величиною площі фігури FKNL надходить до бюджету держави. Фіскальний ефект не є втратою для економіки країни, але є втратою для споживачів, оскільки їх доходи вилучаються державою до бюджету. Відбувається переміщення доходів з приватного в державний сектор це надходження від мита до бюджету держави.

Захисний ефект – це зростання внутрішнього виробництва, що спричиняється введенням імпортного мита як елементом захисту національного товаровиробника, однак такий захист – це економічні втрати країни внаслідок необхідності внутрішнього виробництва додаткової кількості товару при більших витратах під захистом мита

З рис. 2.1 видно, що до застосування ввізного мита, коли ціна на продукт в державі була рівнозначною світовій (B), в Україні виготовлялося та реалізовувалося OE_0 або (BE) продукту. Із введенням імпортного мита вітчизняні виробники збільшили виготовлення продукту на EK – до величини пропорційній відрізу BK.

Однак для збільшення виробництва продукції вітчизняним виробникам доводиться витратити більше ресурсів, ніж їх закордонним партнерам. Тому частина втрат споживачів величиною в область KFE була втрачена суспільством і споживачами внаслідок переходу на споживання частиною покупців менш ефективної (більш затратної) вітчизняної продукції замість більш ефективної імпортної, тому іноді область KFE у науковій літературі ще називають виробничим ефектом. Тобто, коли зростання виробництва забезпечується вітчизняним виробником, який не має порівняльної переваги, отже, ресурси переміщуються від галузей з порівняльною перевагою у галузь без неї. Неефективність розподілу ресурсів внаслідок введення мита виникає і в межах світової економіки, оскільки більш ефективні іноземні виробники будуть змушені скорочувати виробництво, а їхні товари заміщуються товарами менш ефективного вітчизняного виробництва. Тому ефект захисту представляє величину чистих суспільних втрат, що виникають внаслідок зростання внутрішнього виробництва з вищими, ніж в іноземного виробника, витратами.

Ефект споживання – це зменшення споживання як результат введення імпортного мита, що також як і захисний ефект представляє величину чистих суспільних втрат, але вже внаслідок скорочення споживання після введення імпортного мита і підвищення ціни товару.

З рис. 2.1 видно, що загальне скорочення кількості споживачів відбулося виключно за рахунок зменшення кількості споживачів імпортних товарів NM, причому частина цих споживачів почала споживати вітчизняну продукцію (величина EK).

Площу трикутника NLM називають ефектом споживачів або споживацьким ефектом, що відображає переваги від міжнародної торгівлі і спеціалізації, що втрачені внаслідок застосування ввізного мита. Ці втрачені вигоди споживачів існували, коли частина споживачів у кількості NM могла купити продукцію і мати на цьому економію витрат величиною трикутника NLM. Після застосування ввізного мита ці колишні споживачі взагалі відмовилися від придбання продукту за вищою ціною. І втрати споживачів, що виникла в результаті загального скорочення споживання не стали ні чийм виграшем, а перетворилися на абсолютні збитки, стали втратами всієї світової економіки, а не тільки України.

Торговельний ефект – це зменшення імпорту як результат введення мита, оскільки відбувається зростання його ціни на внутрішньому ринку. Оскільки в результаті запровадження імпортного мита скорочується імпорт, то це означає, що на певну величину скорочується обсяг міжнародної торгівлі. Але якщо торгівля скорочується, то зникає і економічний виграш від існування торгівлі, яка і є джерелом існування економічного виграшу споживачів.

Слід відзначити, що торговельний ефект є сумою захисного ефекту та ефекту споживання.

Частина витрат споживачів, що дорівнює площам трикутників NLM (ефект споживання) і KFE (захисний ефект) не пішла нікому на користь і виявилася абсолютними втратами держави і для всієї світової економіки.

Ефект перерозподілу доходу – це зміщення доходу від внутрішніх споживачів до внутрішніх виробників. Обчислюється як різниця між додатковим прибутком, що одержується виробниками в результаті введення імпортного мита, і його додатковими витратами на виробництво додаткової кількості товару.

Як відомо дохід виробника дорівнює ціні товару, помноженій на кількість проданої продукції ($OB \times OE_0$) (рис. 2.1) – це площа прямокутника $OBEE_0$. Також відомо, що дохід (виручка від реалізації товару,

ОВЕЕ₀) складається з двох частин: витрати на виробництво (лежать нижче кривої граничних витрат, площа чотирикутника ОАЕЕ₀) і прибутку (вище цієї кривої, площа трикутника АВЕ).

Після застосування ввізного мита загальний дохід вітчизняних виробників досяг величини (ОС x CF). У той же час загальний прибуток зріс до площі трикутника АСF, яка складається з величини прибутку виробника до застосування ввізного мита (площа трикутника АВЕ і площі фігури ВСFЕ = **a**). Тобто прибуток вітчизняних виробників збільшився на величину *a*, а це є частиною загальних економічних втрат споживачів. Значить частина загальних економічних втрат споживачів, що дорівнює площі *a* повністю перейшла в прибуток вітчизняних виробників товару. Відбувся перерозподіл фінансових ресурсів за рахунок споживачів на користь виробників.

Варто зазначити, що застосування ввізного мита призвело до значного збільшення доходу (виручки) вітчизняних виробників продукту, але не весь цей приріст виявився прибутком виробників. Частина додаткового доходу величиною площі фігури E₀EFF₀ витрачається на приріст виробництва продукції і входить до складу собівартості продукції.

При прийнятті рішення про запровадження нових чи зміну існуючих ставок ввізного мита необхідно з боку держави проводити макроекономічний аналіз позитивних і негативних ефектів, які виникнуть внаслідок реалізації такого рішення. Запровадження чи зміна державою імпортного мита повинно сприяти отриманню національним виробниками конкурентних переваг на світовому ринку, максимізації національної вигоди від зовнішньоекономічної діяльності і збільшенню розмірів національного доходу.

2.4. Обґрунтування оптимального розміру мита

У сучасній економічній науці для встановлення величини оптимальної ставки імпортного мита використовують багато методичних підходів, в основі яких лежить співставлення рівнів вітчизняної і світової ціни на товар. Досить часто практикують розрахунок оптимального мита на кінцевий імпортний товар. Логіка використання такого підходу є чіткою, оскільки в умовах жорсткої міжнародної конкуренції захисту від більш дешевого і якісного імпорту також потребує і кінцева продукція, яка володіє більшою величиною доданої вартості. Внутрішнє виробництво кінцевого товару дозволяє отримати національним виробникам вищі

прибутки, забезпечує інноваційний розвиток виробництва, розширює сегмент робочих місць, сприяє зростанню заробітної тощо.

Під оптимальним митом слід розуміти певну величину ставки мита, за допомогою якої максимізується нетто-виграш конкретної країни внаслідок переважання позитивних змін у зовнішній торгівлі над скороченням її обсягів (негативні зміни)²⁹.

Тільки велика країна введенням імпортного мита може вплинути на рівень світових цін і забезпечити собі позитивний економічний ефект за рахунок покращення своїх умов торгівлі. Але такий позитивний економічний ефект виникає лише в тому випадку, коли прибуток від отриманого фіскального та захисного ефекту більший від ефекту зменшення споживання та торговельного ефекту. Ставка ввізного мита може виявитися зависокою, що призупинить імпорт взагалі. Тому виникає необхідність знаходження оптимального рівня митного навантаження.

На сьогоднішній день одним із головних наукових інструментів щодо роз'яснення наслідків впливу імпортного мита на доходи держави та економіку країни виступає відома концепція аналізу рівня добробуту суспільства. Деякі економісти стверджують, що оптимальна ставка імпортного тарифу досягається тоді, коли економічний вигравш для країни максимізується.

При відсутності мита ($T=0$) економічний добробут країни знаходиться на рівні E_1 .

Максимальний позитивний вплив мита на добробут країни досягається при розмірі ставки мита, що знаходиться в межах $0-T_0$. При ньому вигравш від покращення умов торгівлі більший від втрат внаслідок введення імпортного мита. Тому добробут країни зростає до рівня E_2 (рис. 2.2).

По мірі збільшення ставки мита, економічні втрати починають все більше перебивати отримані виграші до тих пір, поки ставка мита не перетвориться із обмежувальної в заборонну (T_p). В такому випадку імпорт товару в країну не має змісту. Із-за відсутності більш дешевого імпорту економічний добробут країни падає до рівня E_3 . Подальше збільшення ставки мита ніяк не буде відображатися на економічному добробуті країни, оскільки імпорт буде просто відсутній.

²⁹ Левченко Н. М. Оптимізація ввізного мита – запорука ефективного державного регулювання імпорту м'яса / Н. М. Левченко // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – Х.: ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – Вип. 4 (31). – С. 134–139.

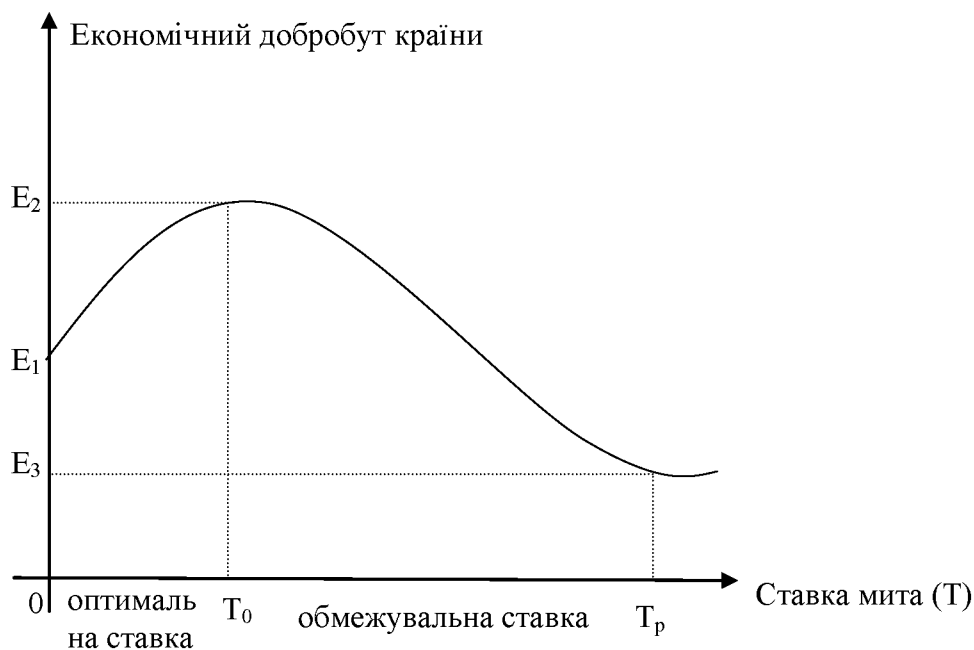

Рис. 2.2. Оцінка оптимальної ставки мита

Оптимальна ставка мита як складова частина ціни, що сплачується іноземними постачальниками, дорівнює величині, зворотній еластичності імпорту. Тобто чим нижче еластичність імпорту за ціною (обсяги імпорту змінюються несуттєво за коливання цін), тим вища ставка оптимального тарифу. І навпаки, чим вища еластичність імпорту за ціною (при зростанні цін обсяги скорочуються пропорційно), тим нижча ставка оптимального тарифу³⁰. Дана залежність трактується так: чим менш гнучка політика іноземних постачальників, які підтримують приблизно однаковий рівень імпорту, тим більша ймовірність отримання країною додаткових коштів за їхній рахунок, і навпаки, якщо еластичність їхніх поставок велика, а ціна світового ринку залишається незмінною, тим менше шансів у країни заробити додаткові кошти, оскільки вона не може вплинути на іноземних виробників і змусити їх продавати товари за нижчими цінами. У такій ситуації введення мита буде збитковим. Оптимальна ставка мита у даній ситуації дорівнюватиме нулю, тобто взагалі немає ніякого сенсу його вводити.

Оптимальна ставка мита має наступні ознаки, які необхідно враховувати при здійсненні державної зовнішньоекономічної політики³¹:

– оптимальна ставка мита завжди позитивна і знаходиться в межах між 0 та ставкою обмежувального мита.

³⁰ Гребельник О. П. Митна справа: підр. / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 223.

³¹ Гребельник О. П. Митна справа: підр. / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – С. 224.

– оптимальна ставка мита завжди відносно невелика. Для великої країни вииграш від покращання умов торгівлі перевищує виникаючі економічні збитки тільки в тому випадку, якщо ставка імпортного мита відносно невелика і якщо якомога більша частина його перекладається на іноземних постачальників за рахунок зниження світових цін на імпортний товар;

– оптимальна ставка мита веде до економічного виграшу однієї країни, але до втрат міжнародної економіки в цілому, оскільки є лише інструментом перерозподілу доходів від однієї країни до іншої.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте значення мита як інструменту захисту національного товаровиробника.

2. Охарактеризуйте принцип тарифної ескалації та його значення для захисту національного товаровиробника.

3. Окресліть різницю між номінальною і фактичною (ефективною) ставкою ввізного мита.

4. Охарактеризуйте особливості визначення фактичного рівня митно-тарифного захисту національного товаровиробника.

5. Обґрунтуйте найбільш поширений спосіб співставлення і порівняння митних тарифів різних країн

6. Розкрийте сутність ефекту перерозподілу доходу внаслідок запровадження ввізного мита державою.

7. Визначте основні переваги, які отримає національний виробник при запровадженні ввізного мита.

8. Охарактеризуйте взаємовідповідність захисного ефекту та ефекту споживання з торговельним?

9. Здійсніть оцінку оптимального митного тарифу на основі концепції аналізу рівня добробуту суспільства.

10. Назвіть основні ознаки оптимальної ставки ввізного мита.

Тестові завдання

1. Підвищення рівня митного оподаткування товарів у міру зростання ступеня їх обробки продукції:

А) тарифна диференціація;

Б) тарифна ескалація;

В) тарифна квота;

Г) тарифна класифікація.

2. Принцип побудови митного тарифу, що базується на понятті порівняльної конкурентоспроможності сировинних і готових виробів:

А) диференціації ставок мита;

Рис. 3.1.

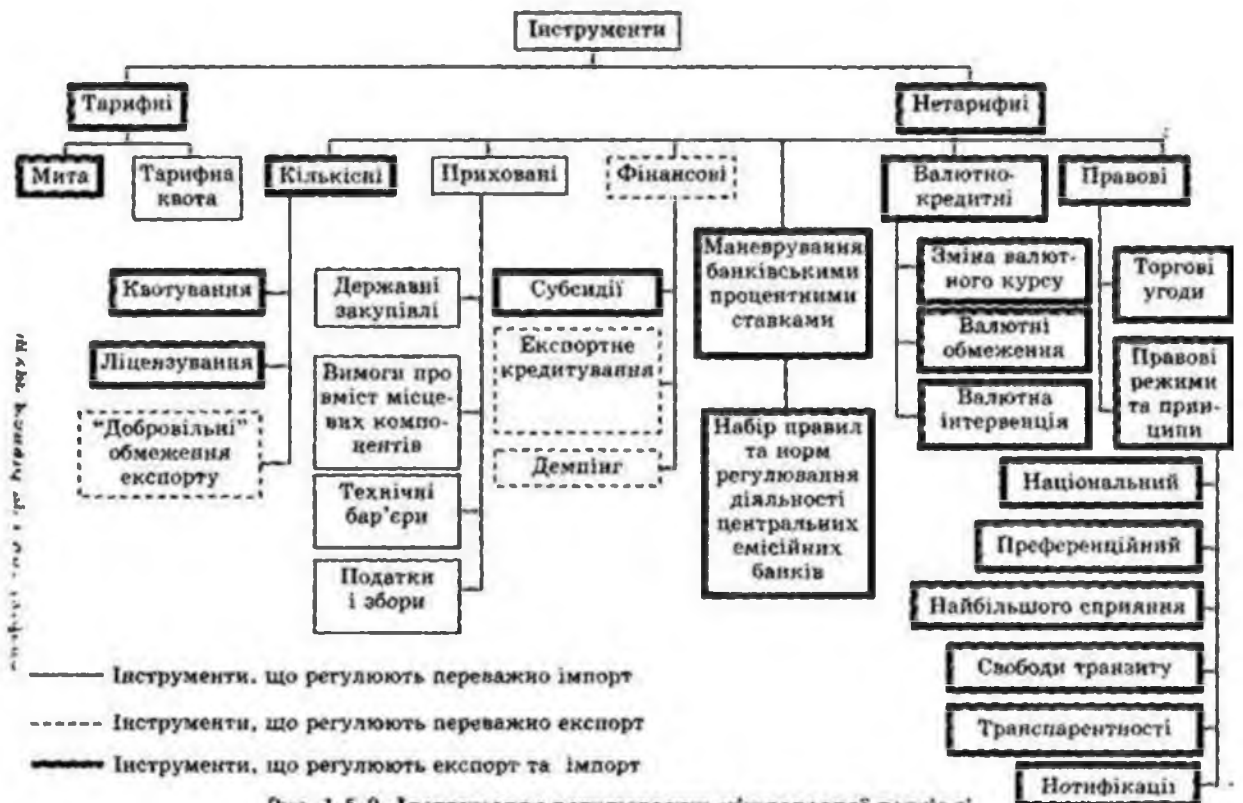

Рис. 1.5.2. Інструменти регулювання міжнародної торгівлі

Рис. 3.2.

Засоби регулювання		Інструменти	Результат переважно	
Тарифні		Мито Тарифна квота		імпорти імпорти
Нетарифні	кількісні	Квотування		імпорти
		Ліцензування	експорт	імпорти
		„Добровільні“ експортні обмеження	експорт	
		Ембарго	експорт	імпорти
	приховані	Технічні бар'єри		імпорти
		Внутрішні податки та збори		імпорти
Державні закупівлі			імпорти	
	Вимоги в аспекті місцевих компаній		імпорти	
фінансові	Субсидії	експорт		
	Експортне кредитування	експорт		
	Демпінг	експорт		